

Karaman Çevresindeki Kaya Yerleşim Sahalarına Turizm Açısından Genel Bir Bakış

Mehmet KURT *

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Ana Bilim Dalı, KARAMAN

*Sorumlu Yazar
mehmetkurt@kmu.edu.tr

Özet

Karaman, Anadolu'nun merkezinde yer alan konumu ve verimli toprakları nedeniyle birçok medeniyete beşiklik etmiş, zengin bir kültürel mirasa sahip olmuştur. İşte bu kültürel değerlerden birisi de kaya yerleşimleri veya mağara-kiliselerdir. En önemlilerine Manazan, Divle (Üçharman), Gödet (Güldere), Buğdaylı'da rastlanan bu yerleşim sahalarının dini ve sosyal işleve sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca söz konusu yerleşimlerin kurulmuş olduğu sahaların kayalıklar üzerindeki hakim konumlarına bakıldığı zaman, bir kale görevi üstlenmiş olmaları da gerekmektedir. Nitekim hem yaşam yeri ve hem de dini amaçlar için kullanıldığı anlaşılan yerleşimler, yöre halkı tarafından "kale" olarak adlandırılmaktadır. Bölgedeki bu irili ufaklı çok sayıda yerleşimin Hıristiyanlığın yayıldığı ilk yüzyıllarda önemli roller üstlenmiş olması gerekmektedir.

İşte bu bildirinin amacı, Karaman çevresinde yer alan kaya yerleşim sahalarındaki kalıntıları ana hatlarıyla tanıtmak ve turizm açısından önemine dikkat çekmektir. Bu çerçevede çalışma dini, sosyal ve güvenlik gibi çok yönlü işleve sahip bu yerleşimlerin bölge turizmine kazandırılabilmesi için tanıtım, yol, ışıklandırma gibi konularda bir takım önerileri de kapsayacaktır. Ayrıca söz konusu yerleşimlerin turizme kazandırılmasının bu sahalara getireceği sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki katkılar değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Karaman, Kaya Yerleşim Sahaları, Turizm

General Overview of Rocky Settlements around Karaman in Terms of Tourism

Abstract

Karaman, situated in the centre of Anatolia, has hosted many civilizations and had cultural heritage due to its location and rich soil. One of the cultural values in this region is rocky settlements or cave-churches. It is clear that these settlements, the most of which we come across in Manazan, Divle (Üçharman), Gödet (Güldere), Buğdaylı have religious and social functions. It can be deduced that these settlements mentioned before should have had a function of a fortress as they are situated in the banks of rocky mountains. These settlements, as for as the settlers narrated, were used both religious and daily life purposes as a house and a church. Besides these, the settlements played an important role during the period of spread of Christianity.

The purpose of this paper is to introduce the ruins of rocky settlements around Karaman and present its touristic importance. The study will cover some suggestions about introducing the area, ways and lightening to make these settlements of religious, social and security function one of important touristic center. In addition to these, their contributions to tourism will be discussed.

Key Words: Karaman, Rocky Settlements Around, Tourism

1. GİRİŞ

Kırsal turizm; kırsal kültür, doğal çevre ve tarımla bütünleşen, ayrıca diğer turizm türleriyle son derece kolay entegre olabilen bir turizm çeşididir (Soykan 2003: 1). Bu bakımdan tarihi kalıntılar, kültürel değerler ve dinsel turizm aktivitelerini içeren kültür ve inanç turizmi (Bayer 1992: 25; Güngördü 2003: 8), kırsal turizm açısından büyük öneme sahiptir.

Karaman ve çevresi, tarih boyunca stratejik, sosyo-ekonomik ve dini açıdan büyük önem taşıyan bir bölge olmuştur. Zira tarım ve hayvancılığa son derece elverişli olan bu sahalar, önemli yollar üzerinde bulunur ve Toros geçitlerine

hakim bir konumdadır. Karaman, bütün bu özelliklerinin doğal sonucu olarak tarihin en eski devirlerinden başlamak üzere¹ kesintisiz yerleşime sahne olmuştur. Tarihi süreç içerisinde

1. Süleymanhacı Köyü'nün 5, 5 km kuzeybatısında ve Ortaoba Köyü'nün 7 km kuzeydoğusunda yer alan Pınarbaşı Höyük'te Karaman Müzesi ile Edinburg Üniversitesi adına T. Watkins tarafından 1994-1995 yıllarında kazı yapılmıştır (Watkins 1996: 47-57). Kazı çalışmaları 2003 yılında D. Bird'in de katılımıyla gerek o zamana kadar ortaya çıkan bulgulara nitelik kazandırmak ve gerekse İlk Tunç Çağı ile Roma-Bizans yerleşimlerinin yapısı ve tarihlenmesi hakkında daha fazla bilgiye sahip olmak amacıyla devam ettirilmiştir. 2003 ve 2005 yıllarında sunulan kazı raporları, Karaman ve çevresinin en eski yerleşiminin Epipaleolitik çağ malzemesi veren Pınarbaşı Höyük olduğunu göstermiştir (Topal 2009: 102).

farklı toplulukları ve kültürleri barındıran bölge, zengin bir miras devralmıştır. İşte bu çok farklı medeniyetlere ait kültürel unsurlar arasında çok sayıda höyük, manastır, kilise, şapel, anıt, kaya mezarı gibi değişik türde eserler görmek mümkündür. Bunlar içerisinde bir grubu da -az tanınmakla birlikte- kültür ve inanç turizmi için büyük önem taşıdığını düşündüğümüz kaya yerleşmeleri oluşturmaktadır.

2. KARAMAN ÇEVRESİ KAYA YERLEŞİM SAHALARI

Karaman Ovası'nın güney ve güneybatısında, 1100-1500 m'ler arasında yükseltiye sahip plato sahaları yer almaktadır. Plato sahası, batıda Hacı Baba Dağı'nın güney ucundaki yamaçlardan başlayarak, Ayrancı'nın doğusuna kadar devam eder. Ancak kaynağını Toroslardan alan Fisandon Çayı, Koca Deresi (Divle Özü), İbrala Çayı, Ayrancı Çayı ve Buğdaylı Deresi gibi kısa ve sel rejimi karakterli akarsular, plato sahasını parçalamışlardır (Gümüşçü 2001: 20). Simetrik vadilerin içerisinde geçen akarsular, dağlar ve plato sahasından aşındırdıkları materyali havza tabanında ulaştıkları sahalara bırakarak birikinti koni ve yelpazeleri oluşturmuşlardır (Tapur 2009a: 26). Öte yandan bölgenin Sertavul Geçidi ile Ayrancı Barajı ve Karakükürtlü Dağı arasında kalan bu bölümü, İrano-Turanien ve Akdeniz floristik bölgeleri arasındaki geçit kuşağında bulunduğundan, zengin bir floristik yapıya da sahiptir (Ünal-Sağlam 2009: 15).

Antik Lykaonia'nın doğu sınırlarında ve Toroslar ile ova arasında bir geçiş kuşağında yer alan bölgenin, Toroslara komşu olan güney bölümündeki nispeten dağlık sahalarda, birçok mesken ile kilise ve şapeli barındıran kaya yerleşmelerinin varlığı dikkati çekmektedir. İşte bu çalışmada söz konusu yerleşimler kalıntılarıyla birlikte ana hatlarıyla tanıtılacak ve turizme kazandırılabilmesi için yapılması gereken çalışmalar tartışılacaktır.

2.1 Buğdaylı Kaya Yerleşmesi (Kale)

Karaman'ın 65 km doğusunda, Ayrancı İlçesi'nin ise 15 km güneyinde yer almaktadır. Köyün içerisinde Küçük Koraş Köyü'nden gelen Buğdaylı Çayı geçer. Buğdaylı Köyü'nün kuzeyinde ve Divle (Üçharman) Köyü'nün batısındaki kayalıklara açılan kaya kiliseleri ve kaya yerleşimleri sahası (Resim 1-2), köylüler tarafından "kale" olarak adlandırılmaktadır (Konyalı 1970: 836). Buğdaylı Çiftliği'nin içerisinde yer alan yerleşimin eteklerinde görülen seramik

Resim 1- Buğdaylı kaya yerleşmeleri sahasından görünümlü.

Resim 2- Buğdaylı kaya kilisesi, detay.

parçalarından Roma-Bizans dönemi yerleşmesi olduğu anlaşılmaktadır. Küçük bir derenin her iki yamacına yayılmış olan yerleşimin eteklerinde yapı izleri ve mimarî parça kalıntıları da gözlemlenmektedir.

2.2. Divle (Üçharman)

Divle, Torosların yakınılarında Koca Deresi (Divle Özü) kenarında yer alan günümüzdeki Üçharman Köyü'dür. Ayrancı'nın 15 km güneydoğusunda bulunan yerleşme, Antik çağda Lykaonia-Kilikya bağlantısını sağlayan önemli bir geçiş noktasında idi. Lykaonia'dan Karakuyu Yaylası² yoluyla Dedeliyayla³'ya oradan da Kilikya'ya Divle üzerinden ulaşıyordu (Belke-Restle 1984: 159). Divle'nin sonraki zamanlarda da önemli bir yol kavşağı olma durumunu sürdürdüğü Karamanoğulları dönemi kaynaklarında sıklıkla anılmasından anlaşılmaktadır (Şikari, *Karamannâme*, 46b, 71b).

1432 yılında B. De La Broquière, Ereğli-Karaman yolculuğu sırasında muhtemelen Divle'ye uğramış ve insanların mağara evlerde oturduklarını kaydetmiştir (de La Broquière 1892: 105). W. M. Hamilton (1842: 320) ve Ch. Texier (2002, III 298), buradaki kalıntılar ve Stephanus Byzantinus'ta yakınında göl olması gerektiği bilgisinden hareketle Divle'yi Derbe olarak düşünmüşlerdir. Ancak Derbe'nin Kerti Höyük'e lokalizesi ile (Ballance 1957: 147-151; Belke 1976: 175 vd.) bu görüş geçerliliğini yitirmiştir. E. J. Davis, 1873 yılında bölgede yaptığı gezi sırasında Divle'ye de uğramış, ancak Başlamışlı Vadisi'ndeki mezar kalıntıları dışında Antik dönemine dair ayrıntılı bir bilgi vermemiştir⁴.

2. Karakuyu Yaylası'ndaki yerleşme, Antik çağda Mersin'e doğru uzanan tarihi yollar üzerinde önemli bir merkez olmalıdır. H. Bahar ve ekibi tarafından 2006 yılı Konya-Karaman illeri yüzey araştırmaları çerçevesinde incelenmiş ve antik dönemde kullanılan sarnıçlar tespit edilmiştir (Bahar 2008: 241-242). 2010 yılı içerisinde tarafımızdan da görülmüş olan kalıntılar sahasının işlevini kesin olarak tespit etmek güç olmakla birlikte, muhtemelen bir kale yerleşmesi olmalıydı.

3. Antik Lykaonia'nın güneydoğusunda Lykaonia'dan Kilikya'ya bağlantıyı sağlayan eski Toros geçitlerinde yer almaktadır. Yüzlerce metre uzunlukta bir alana yayılan kalıntılar sahası, alçak bir dağ yamacında bulunmakta ve bir tepecik vasıtasıyla oradan ayrılmaktadır. Burada yer alan ve büyük oranda tahribata uğramış yapıların bazıları da zamanımıza kadar sağlam bir şekilde ulaşabilmiştir. Dedeliyayla yapıları için bkz. Belke-Restle 1984: 156.

4. E. J. Davis'in seyahatine en çok 1873 yılındaki kuraklık ve sert geçen 1873-1874 kışı damgasını vurmuştur. Öyle ki adı geçen seyyah, o kış umulmayan bir kar yağışı nedeniyle 48.000 koyun ve keçinin telef olduğunu bildirmektedir (Davis 1879: 268).

Resim 3- Divle (Üçarman), Obruk Tepesi'nden köyün ve kaya yerleşmeleri sahasının genel görünümü.

Resim 5- Gödet (Güldere) Köyü.

Resim 4- Divle (Üçarman), Başlamışlı Vadisi kaya yerleşmeleri sahasından görünüm.

Resim 6- Gödet (Güldere) Köyü'nün girişinde Hıristiyanlık Dönemi kaya yerleşmeleri sahası.

Vadi içerisinde doğu-batı yönünde uzanan Divle yerleşiminin hemen kuzeyinde ve Koca Deresi'nin akışına göre sağında kat kat yükseltilerden oluşan kaya kiliseleri ve yerleşmeleri vardır (Resim 3). Taşkale Kasabası'ndaki Manazan yerleşmesiyle büyük benzerlikler gösteren Divle kaya yerleşmeleri de çevresindeki diğer benzerlerinde olduğu gibi halk tarafından "kale" olarak adlandırılmaktadır. Çok sayıda irili ufaklı yapı arasında odalar, mahzenler, harçlı yapılar ve sarnıçlar görülmektedir (Konyalı 1970: 839; İncekara 1993: 14).

Yine Divle Köyü'nün batısında Başlamışlı mevkinde aynı adlı derenin kuzeyinde yer alan dik yamaçlarda iki ya da üç katlı, çok odalı kaya yerleşmeleri bulunmaktadır (Resim 4). Çok katlı kaya yerleşmesinin bu katları arasında geçişi sağlayan ilkel merdiven düzenlemeleri mevcuttur. Buradaki kaya kilisesinde freskolara da rastlanmaktadır. Yapı karakterinden ve yüzey bulgularından Başlamışlı kaya yerleşmelerinin de çevredeki diğer benzerlerinde olduğu gibi, Bizans devri kaya yerleşmesi olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Gödet (Güldere)

Karaman'ın 45 km güneydoğusunda yer almakta olup, bugünkü Güldere Köyü'dür (Resim 5). Yeşildere ve Taşkale kasabaları yanında Mersin'e bağlı Mut ve Silifke ilçeleriyle sınırı vardır. Karacayır Deresi'nin bulunduğu boğazda kurulmuş olan yerleşim, Antik çağda Laranda (Karaman

ve Toroslar üzerinden Seleuceia (Silifke)'ya⁵; yine Laranda-Fisandon (Dereköy) rotasından Klaudiopolis (= Mut)'e ulaşan geçiş noktası üzerinde bulunmaktadır.

Gödet Köyü'nün girişinde ve yolun hemen kuzey yamaçlarında yer alan Hıristiyanlık dönemi kaya yerleşmeleri, köylüler tarafından konut, depo, ağıl ve samanlık gibi değişik amaçlarla kullanılmaktadır (Resim 6).

5. Tarihi "Mara yolu", Gödet (Güldere) Köyü sınırları içerisinde geçmektedir.

Resim 7- Gödet (Güldere), Söğütçük mevkinde kaya kilisesi.

Resim 8- Gödet (Güldere), Söğütçük kaya kilisesi girişinin karşısındaki mihrap niş.

Resim 11- Gödet (Güldere), Tekneli mevkinde bulunan şapel, genel görünüm.

Resim 9- Gödet (Güldere) Vadisi'nin genel görünümü.

Resim 12- Gödet (Güldere), Yabangülü kaya yerleşmeleri sahası, genel görünüm.

Resim 10- Gödet (Güldere), Tekneli mevkiinde oyu tekne mezar.

Köyün hemen kuzeyinde Söğütçük adı verilen mevkide küçük bir kaya kilisesi yer almaktadır. Kaya kilisesinin giriş kapısı mihrap nişle bezenmiştir (Resim 7-8). Belki de köye yakın olması sebebiyle çok fazla tahribata uğramamıştır. Aynı mevkide kaya kilisesinin yer aldığı kayalığın uç kısmına doğru bir oyu tekne mezar da bulunmaktadır.

Gödet Köyü'nün doğusuna doğru devam eden vadi (Resim 9) yamaçlarında küçük çaplı çok sayıda kaya yerleşmesi bulunmaktadır. Vadi içerisinde Pamukini olarak adlandırılan

bölgede yer yer rastlanan kaya kesme oygular da buradaki mimarî yapılarla ilişkili olmalıdır.

Köyün yaklaşık 2.5 km doğusunda Gödet Çayı'nın kuzey yamacında bulunan Tekneli (= Devrent) olarak adlandırılan yerde bir oyu mezar dikkat çekicidir (Resim 10).

Aynı yerde yöre halkı tarafından "Taş Kilise" olarak adlandırılan küçük bir de şapel yer almaktadır (Resim 11). Söz konusu şapelde de benzer örneklerinde sıklıkla görüldüğü gibi girişin karşısında yan yana üç niş bulunmaktadır. Benzerlerine köy çevresinde Bayat, Handap ve Gömbes mevkilerinde de rastlanılan bir başka kaya kilisesi de köylüler tarafından "Yazılı kilise" olarak adlandırılmaktadır.

Gödet Köyü'nün yaklaşık 3 km doğusunda Gödet Çayı'nın güney yamacında Yabangülü (= Ernek) olarak adlandırılan bölgede Manazan benzeri muhteşem bir kaya yerleşmesi yer alır (Resim 12). Köylüler tarafından yine çevrede sıklıkla rastlanıldığı gibi "kale" adı verilmektedir. E. J. Davis (1879, 320)'in bu çevredeki gezileri sırasında Gövez (Paşabağı) Köyü'nden hareketle beş saatlik bir yolculuktan sonra ulaştığı Gödet'te yer alan bu kaya yerleşmeleri konusunda bilgi vermemesinin izahı güçtür.

Yabangülü kaya yerleşmelerinde mezar ve kilise olarak kullanılan ve kimisi henüz tamamlanmamış çok sayıda kaya oymaları görülmektedir (Resim 13). Çok katlı büyük

Resim 13- Gödet (Güldere), Yabangülü kaya yerleşmeleri sahası, kaya oygular (detay).

Resim 14- Gödet (Güldere), Kabaklık mevkesinde yer alan kaya kilisesi, detay.

mağaranın iki yanında 2-3 kat halinde küçük mağaralar uzanmaktadır. Kaya yerleşmelerinin içerisinde tahıl ambarları, kaya mezarları ve birbirlerine dehlizlerle bağlı meskenler vardır (Belke-Restle 1984: 169-170). Kaya yerleşmesinin önünde zaman içerisinde meydana gelen kopmalar nedeniyle, mekânların bazılarında ön taraf moloz taş örgülü duvarlarla kapatılmıştır.

Yabangülü kaya yerleşmelerinin bulunduğu kayalıkların tam karşısında Gödet Çayı'nın kuzey yamaçlarında yer alan kayalıklar da benzer şekilli mekânlarla kaplıdır. Daha mütevazı olan bu kaya oymaları da yerleşme ve depo olarak kullanılmış olmalıdır.

Köyün yaklaşık 4 km kadar güneyinde bir derenin her iki tarafında irili ufaklı ve kilise benzeri çok sayıda yapı görülmektedir. Muhtemelen Erken Hıristiyanlık dönemine ait olan bu yapılar içerisinde derenin batısında kaya mezarının biraz ilerisinde yer alanı, gerek büyüklük ve gerekse işlevi açısından bu bölgedeki pek çok dini yapının en dikkat çekici olanıdır (Resim 14).

Kabaklık adı verilen yerdeki küçük ana kayanın batı cephesine bir kaya mezarı açılmıştır (Resim 15). Mezarın girişi, 1.00x1.65 m ölçülerinde sığ bir dikdörtgen niş içerisine yerleştirilmiştir. Giriş açıklığının üstünde 0.70x0.90 m ölçülerinde yine sığ bir mihrap niş yer almaktadır. Kaya mezarı, bu şekilde üçgen alınlıklı örneklerini hatırlatmaktadır

Resim 15- Gödet (Güldere), Kabaklık denilen mevkiye ana kayaya açılmış kaya mezarı.

(Kurt 2011: 85, Lev. 96: 1-2). 2.40x2.25 m ölçülerindeki mezar odası sade olup, ölü yeri olabilecek herhangi bir döşeme rastlanmamaktadır.

Bölge için ünik olan kaya mezarının cephe bakımından benzerlerine bölgenin güneybatısındaki Ermenek ve Işıklı yerleşmelerinde de rastlanmıştır (Doğanay 2009, Lev. 76:1; 119: 1). Bu mezarları muhtemelen sanatkar Papias sülâlesinden bir sanatkar yapmış olmalıdır⁶. Nitekim Losta (Sterret 1888, 25-26, no: 24) ve Madenşehir (Ramsay 1960, 374)'deki mezar yazıtlarında Papias adına rastlanmıştır ki bu da bölgede sıklıkla kullanılan bir isim olduğuna işaret etmektedir.

Öte yandan Gödet Köyü'nün batısında Akkilise adı verilen yerde yumuşak ana kayaya açılmış fakat çoğunluğu deforme olmuş birçok oyuğu tekne mezar bulunmaktadır. Ayrıca köyün güneyinde Çevlik adı verilen tepede geniş bir alana yayılmış olan bir kalıntılar sahası vardır. Ne yazık ki tahribat sebebiyle niteliği kesin olarak saptanamamaktadır.

2.4. Manazan Mağara Yerleşmesi

Manazan, Karaman'ın 40 km doğusunda İbrala Deresi Vadisi'nin yamacında mağara yerleşim alanıdır (Resim 16)⁷. Yeşildere ve Taşkale kasabaları arasında yer alan mağara yerleşimler, bölgede en fazla tanınan kaya yerleşmeleridir (Eyice 1971: 112-117; res. 258-267; Belke-Restle 1984: 202-203; Topal 2000: 29 vd.). Buradaki oyuklar, hem kilise hem de yaşam alanı olarak kullanılmıştır.

İbrala Deresi yakınlarında 1424 m rakımlı kayalıklarda bulunan büyük kaya yerleşimi birçok kattan oluşmakla birlikte, esas olarak beş katlı bir yerleşim sistemidir. İlk iki kat, doğu-batı yönünde hücre şeklinde birçok odacıktan oluşmaktadır (Konyalı 1967: 660; Tapur 2009: 273-274)). Doğudan ve batıdan vadiyi kontrol edebilecek stratejik konuma sahiptir. Ortada bulunan kaya kitlesine oyulan diğer katlar, yörede sırasıyla Giriş Katı, Kum Kale, At Meydanı ve Ölüler Meydanı olarak adlandırılmıştır (Topal 2009: 97).

6. Işıklı Köyü Kaya mezarı yazıtı ve Karaman Müzesi'ne Keşifli Yaylası'ndan gelen mezar yontusu ışığında Papias sanatkar ailesi ve soyağacı konusunda değerlendirmeler için bkz. Doğanay 2009, 189 vd.
7. Manazan Mağaraları'nın yer aldığı kaya yerleşmesi sahası, Konya Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 13.02. 1986 Tarih ve 1879 Sayılı kararıyla arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir (Topal 2009, 97).

Resim 16- Manazan kaya yerleşmeleri sahası, genel görünüm.

Resim 17- Manazan kaya yerleşmelerinin doğusunda, Taşkale yolu üzerindeki mağaralar grubu.

Mağaranın ön cephesi doğal olaylar sonucu tahrip olduğundan belirgin bir girişi yoktur. Birinci katta oyuklar şeklinde birçok mezar odası vardır. Bu katta, doğudan batıya doğru sıralanan odalardan bazılarının ise şapel olduğu anlaşılmıştır. Giriş katının doğusunda bir niş içerisindeki arcosolium (mezar odası) yazıtlı olması nedeniyle dikkat çekicidir. Bir bölümü tahrip olan yazıtta şu ifadeler yer almaktadır:

“İnnes şimdilik fani alemden ayrılışıyla bu lahiti kemiklerinin erimesi ve vücudunun toprakla bir olması için, ellerini ve ayaklarını bağlı tutarak ve gözlerini de aralık bırakarak şöyle ki sonunu görmemek için” (Eyice 1971: 114-115).

Giriş koridorundan sonra bir baca ile üst kata çıkılmaktadır. Kum Kale’de salonun duvarlarında ezilmiş kaya ve kireç karışımından oluşan bir sıva vardır. Bu sıvaların dökülmesi sonucu salon zemininde oluşan kum tabakası nedeniyle bu kata Kum Kale denilmiştir (İncekara 1993: 32). Üst katlara iniş çıkışı sağlamak için kenarlara karşılıklı el ve ayak tutunma yerleri yapılmıştır. Dikdörtgen planda oyulmuş olan üçüncü kat galerisinin uzun olan doğu kenarında altı, batı kenarında dört adet hücre oda bulunmaktadır. Batı kenarında yer alan en son odadan bir koridor ve bacayla bir üst kata çıkılmaktadır. Galerinin sonunda bir sarnıç olduğu da görülmüştür.

Üçüncü katı oluşturan Kum Kale’den yine bir baca ile at meydanına çıkılır. Dikdörtgen planlı dördüncü kat galerisinin güney kısa kenarı dışarıya bakmakta ve

buralardaki pencerelerden ışık almaktadır. Doğuda yer alan uzun kenarında on beş, batı kenarında on dört hücre oda bulunmaktadır. Odalar birbirinden bağımsız iki kat halinde yapılmışlardır.

Ölüler meydanı adı verilen beşinci ve son kata dördüncü kat galerisinin kuzey köşesinden diğerlerine göre daha dar ve daha yüksek bir koridordan ulaşılmaktadır. Galeri planı diğer katlara göre daha düzensiz olup, koridorun güney bölümünde pencere ve iki kolon bulunmaktadır. Burada düzenli bir şekilde dizilmiş çok sayıda ceset bulunmuştur ki muhtemelen adını da bu cesetlerden almıştır. Bunlardan sağlam durumdaki bir kadın cesedi Karaman Müzesi’de sergilenmektedir. Cesetlerin zamanımıza kadar korunmuş olarak gelmesi kayanın nem emici özelliğinden dolayı çürümeyi geciktirmesine bağlanmaktadır (İncekara 1993: 32).

Manazan mağaralarının bu esas grubunun doğu yönünde ve az ilerisinde Taşkale yolu üzerinde bir mağara grubu daha bulunmaktadır (Resim 17). Ancak bunlar öncekilere oranla çok daha basit ve önemsizdir.

2.5. Taşkale/Tahıl Ambarları

Karaman’ın 46 km güneydoğusunda yer alan Taşkale Kasabası’nın kuzeyindeki yüksek kaya kitlesinde tek ve iki odalı olmak üzere çok sayıda ambar oyulmuştur (Resim 18). 165 m uzunluktaki ambarların derinlikleri yer yer 5-10 m’yi bulmaktadır. Ambarlar, kaya yapısı itibarıyla hububat saklamaya elverişli olduğundan yöre halkı yüzyıllardır ürünlerini bu taş ambarlarda saklarlar. Doğal kayaya oyularak yapılmış odacıklar 5 ile 60 ton arasında ürün saklama kapasitesine sahiptir (Tapur 2009b: 283). Ambarların ne zaman oyulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, Antik dönemde de kullanılmış olduğunu düşünmekteyiz. Ambarlara kaya üzerindeki nişlere (*tutamak*) tutunarak ve yüzeydeki oyuklara (*sekemek*) basılmak suretiyle çıkılmakta, ürünler ise makara sistemiyle taşınmaktadır. Taşkale tahıl ambarları, tarihî değeri yanında Karaman ve ülkemiz turizmi için de büyük bir potansiyel oluşturmaktadır.

Bütün bunların dışında çok sayıda kaya kiliseleri barındıran bu tür yerleşmelerin daha mütevazı örneklerine bölgede Uludere (Resim 19)⁸ ve Mazıtlı mevkilerinde (Resim 20)⁹ de rastlanmaktadır.

8. Ayrancı İlçesi’nin 35 km güneydoğusunda yer alan Çatköy’ün 7 km doğusunda bulunan kaya yerleşmesine yöre halkı tarafından “kale” denilmektedir.

9. Ayrancı İlçesi’nin 38 km güneyindeki Divaz (Pınarkaya) Köyü’nün yaklaşık 4 km doğusunda Subaşı Deresi kenarında yer almaktadır. Derenin doğu yamacında bulunan yerleşimin karşısında yapı izlerine rastlanmaktadır.

Resim 18- Taşkale, tahıl ambarları.

Resim 19- Çatköy, Uludere mevkinde yer alan kaya yerleşmeleri sahası, genel görünüm.

Resim 20- Divaz (Pınarkaya), Mazıtlı kaya yerleşimi sahasının genel görünümü.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Karaman'ın Toroslara komşu ve nispeten dağlık sahalarda, birçok mesken ile kilise ve şapeli barındıran kaya yerleşmeleri yer almaktadır. Söz konusu yerleşmelerin öncelikli olarak dini ve sosyal işlevlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan kaya yerleşmelerinin istisnasız bir şekilde bir akarsuyun yamacında yer alan hakim kayalıklarda kurulmuş olması dikkatlerden kaçmamaktadır. O halde, yerleşmelerin oluşumunda su ihtiyacı ve güvenlik iki önemli etken olmuştur. Öte yandan söz konusu yerleşimler, dini ve sosyal işlevleri yanında bir kale görevi de üstlenmiş olmalıdır. Nitekim bu mağara yerleşimler, bölge halkı tarafından “kale” olarak adlandırılmaktadır.

Bu çevrede gizlenmeye elverişli birçok sahanın olması, ilk dönemlerde Hıristiyanlık dininin yasaklanması nedeniyle çok sayıda saklı dini merkezin ortaya çıkmasına yol açmış olmalıdır. Bu sebeple irili ufaklı kaya yerleşmelerinin Hıristiyanlığın yayıldığı ilk yüzyıllarda önemli roller üstlenmiş olması gerekmektedir.

Bu kaya yerleşmelerinin turizme kazandırılabilmesi için öncelikle yerel, ulusal ve hatta uluslar arası alanlarda iyi bir tanıtımın yapılması gerekmektedir. Bunun için söz konusu yerleşmeler önce konferans, panel gibi bilimsel toplantılar ve yerel televizyonlar aracılığıyla bölge halkına tanıtılmalıdır. Daha sonra ise resmi kurum ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliğiyle ulusal alanda tanıtımı yapılmalıdır. Ayrıca yurt dışında ve özellikle de Hollanda'daki vatandaşlarımızın Karaman'ın diğer kültürel değerleri ile birlikte söz konusu yerleşmelerin tanıtımında gönüllü desteği sağlanmalıdır.

Ayrıca bu kaya yerleşmeleri genellikle dağlık kesimlerde yer aldığı için ulaşım sorunu bulunmaktadır. Çoğunun yanına sadece yaya olarak ve büyük güçlüklerle ulaşılabilir. Bunun için bu alanlara yollar yapılmalı, bulunduğu merkezlerin alt yapı sorunları çözümlenmelidir. Öte yandan mağara yerleşimler, çok katlı yapılar olduğundan katlar arasındaki ulaşım, tarihi dokuya zarar verilmeyecek şekilde merdiven sistemi kurularak çözümlenmelidir. Zira bu katlara ancak ilkel şekilde yapılmış nişler aracılığıyla tutunarak ve basılarak çıkılabilmektedir.

Bütün bu tanıtım ve alt yapı sorunları çözülerek kaya yerleşim sahalalarının turizme kazandırılması yöreye şu açılardan büyük faydalar sağlayacaktır:

Kırsal alanlardan şehirlere göçü kısmen de olsa azaltacaktır. Bu şekilde bölgenin altyapı, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden daha fazla ve kaliteli şekilde yararlanması sağlanacaktır.

Kaya yerleşim sahalaları içerisinde akarsu geçmekle birlikte ekilebilir arazi az olduğu için bölge halkının geçim kaynakları da sınırlıdır. Zaten bu nedenle genç nüfus büyük oranda şehirlere göç etmiştir. Bahçelerinde ürettikleri ürünlerin fazlasını büyük güçlüklerle şehre götürerek satmaya çalışmaktadırlar. Söz konusu kaya yerleşmelerinin turizme kazandırılması durumunda ürünlerini yerinde ve değer fiyatına satma imkanı elde edebileceklerdir. Ayrıca yerleşimlerin içerisinde geçen akarsular balık üretimine son derece elverişlidir. Ancak pazarlama güclüğü nedeniyle halk pek rağbet etmemektedir. Yine kaya yerleşimlerinin kurulduğu sahalarda, dağlık alanlar olduğundan av turizmi için de önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Bütün bunlar, bölgenin sadece kısıtlı ölçülerde yapılan tarım ve hayvancılıkla geçinen halkına önemli bir gelir kaynağı oluşturacaktır.

Bölgedeki eserlerin büyük çoğunluğu maalesef başta defneciler tarafından olmak üzere bilinçsizce tahrip edilmektedir. Büyük bir kısmı da bakımsız bir haldedir. Bu mekanlar, bölgeye gelir getirecek kaynaklar durumuna getirildiği zaman arkeolojik ve tarihi eserlere ve onların korunmasına yönelik bilinç artacaktır.

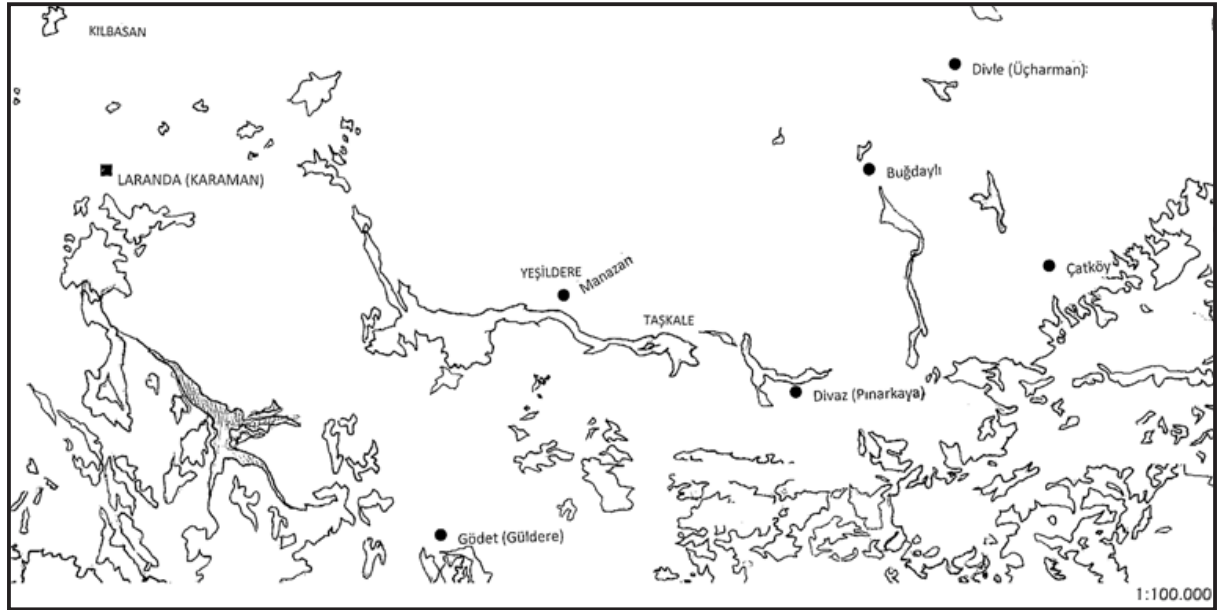
Bölgeye yerli ve yabancı turistlerin gelmesiyle yerli halk ve turistler arasında bir etkileşim gerçekleşecektir. Bu durumun ise yöre halkının kültür seviyesini yükselteceği ve görüş ufku genişleteceği yadsınamaz bir gerçektir.

Diğer taraftan kaya yerleşim sahalalarının bulunduğu köyler, kırsal alanlar olduğu için kültürel değerlerini kısmen de olsa koruyabilmiş yerlerdir. Bununla birlikte bazı örf-adetler, el sanatları, yemek çeşitleri, dokumacılık gibi bir takım kültür unsurların kaybolmaya yüz tuttuğu da bilinen bir gerçektir. Bölgenin turizme kazandırılması durumunda kaybolma yolunda olan bazı kültürel değerler yeniden canlandırılabilir.

KAYNAKLAR

BAHAR, H. (2008), “Konya-Karaman Yüzey Araştırmaları 2006”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXV/1, 235-254.

Ek: Karaman Çevresindeki Kaya Yerleşim Sahaları

- BAYER, M. Z. (1992), Turizme Giriş, İstanbul.
- BELKE, K.-RESTLE, M., (1984), Galatien und Lykaonien, Tabula Imperii Byzantini, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- De La BROQUIÈRE, B. (1892), Le Voyage d'Outremer (Publié et Annoté par Ch. Schaffër), Paris.
- DAVIS, E. J. (1879), Life in Asiatic Turkey A Journal of Travel in Cilicia (Pedias and Tracheia), Isauria and Parts of Lykaonia and Cappadocia, London.
- DOĞANAY, O. (2009), Isauria Bölgesi Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri, Konya.
- EYİCE, S. (1971), Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler, Recherches Archéologiques à Karadağ (Binbirkilise) et Dans La Région De Karaman, İstanbul.
- GÜMÜŞÇÜ, O. (2001), XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus, Ankara.
- GÜNGÖRDÜ, E. (2003), Türkiye'nin Turizm Coğrafyası (Doğal ve Tarihi Coğrafya Açısından), Ankara.
- HAMILTON, W. (1842), Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia II, London.
- İNCEKARA, H. İ. (1993), Karaman Turizm Envanteri, Karaman.
- KONYALI, İ. H. (1967), Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri, İstanbul.
- KONYALI, İ. H. (1970), Abideleri ve Kitabeleri ile Ereğli Tarihi, Konya.
- KURT, M. (2011), Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi, Tarihi Coğrafya-Yerleşimler-Kalıntılar-Buluntular, Konya.
- RAMSAY, W. M. (1960), Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çeviren: M. Pektaş, İstanbul.
- SOYKAN, F. (2003) "Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi", Ege Coğrafya Dergisi, 12, 1-11.
- STERRET, J. R. S. (1888), The Wolfe Expedition to Asia Minor, Papers of the American School of Classical Studies at Athens, III (1884-1885), Boston.
- ŞİKARİ (2005), Karamannâme [Zamanın Kahraman Karamanilerinin Tarihi], Hazırlayanlar: M. Sözen, N. Sakaoğlu, İstanbul.
- TAPUR, T. (2009a), Karaman Şehir Coğrafyası, Konya.
- TAPUR, T. (2009b), "Atatürk'ün Ecdat Yurdu Taşkale Yerleşmesinin Coğrafyası", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Dergisi, 26, 265-292.
- TEXIER, Ch. (2002), Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, III, Çeviren: Ali Suat, Ankara.
- TOPAL, C. (2000), Derbe Bin Bir Kilise Manazan Mağaraları Alahan Manastırı, Derbe Bin Bir Kilise Manazan Caves Alahan Monastery, Karaman.
- TOPAL, C. (2009), Karaman Kültür Envanteri, Karaman.
- ÜNAL, A.-SAĞLAM, C. (2009), "Ayrancı Barajı, Karakükürtlü Dağı, Alahan ve Karaman Arasında Kalan Bölgenin Florası II", Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 15-32.
- WATKINS, T. (1996), Excavations at Pınarbaşı, the Early Stages, In I. Hodder (ed.), On the Surface: Çatalhöyük 1993-1995, 47-57